

PODUČAVANJE KOMPETENCIJA ZA DEMOKRATSKU KULTURU KROZ ONLINE NASTAVU

Priručnik za
nastavnike/nastavnice

Dr. Radmila Rangelov Jusović

*Za vaša prava u skladu sa
evropskim standardima*

© 2020 Savjet Evrope. Sva prava zadržana.

Licencirano Evropskoj uniji pod uslovima.

Nijedan dio ove publikacije ne može se prevoditi, reproducirati niti prenositi, u bilo kojoj formi ili na bilo koji način, elektronskim (CD-Rom, internet, itd.) ili mehaničkim putem, uključujući fotokopiranje, snimanje ili putem bilo kojeg sistema skladištenja informacija ili pretraživanja, bez prethodnog odobrenja Direktorata za komunikacije (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int) u pisanoj formi.

Izdavač:

Savjet Evrope

F-67075 Strasbourg Cedex

www.coe.int

© Savjet Evrope, april 2020.

Finansirano
od strane Evropske unije
i Vijeća Evrope

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implementirano
od strane Vijeća Evrope

Sadržaj

O PRIRUČNIKU I KOMPETENCIJAMA	4
UČENJE I PODUČAVANJE NA DALJINU U VANREDNIM OKOLNOSTIMA	5
KAKO JE ORGANIZOVAN OVAJ PRIRUČNIK?	8
POGLAVLJE 1: VRIJEDNOSTI	9
Ideje za aktivnosti	11
POGLAVLJE 2: STAVOVI	14
Ideje za aktivnosti	17
POGLAVLJE 3: VJEŠTINE	21
Ideje za aktivnosti	24
POGLAVLJE 4: ZNANJE I KRITIČKO RAZUMIJEVANJE	28
Ideje za aktivnosti	30

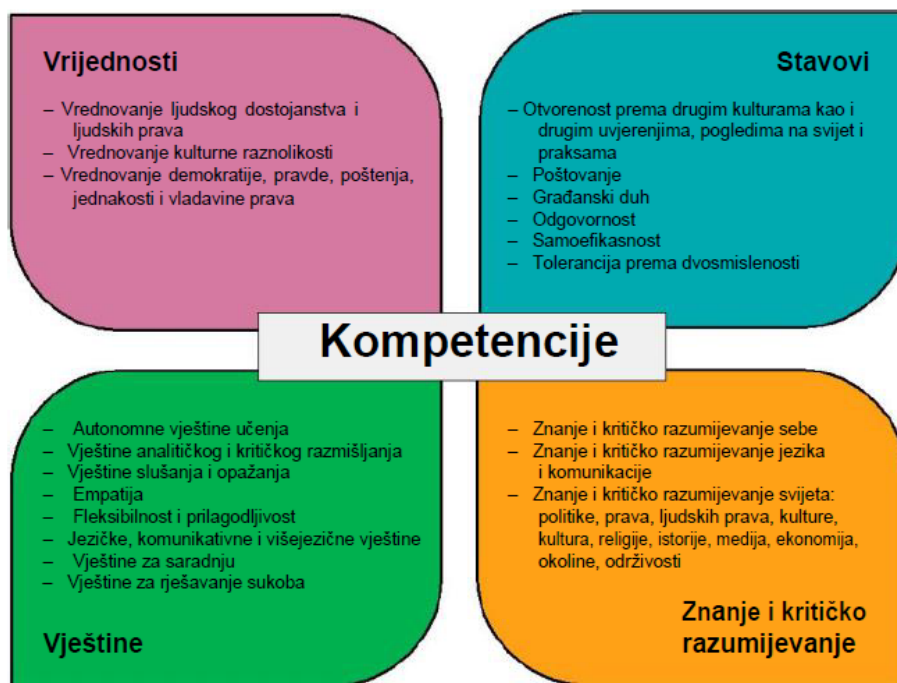
O PRIRUČNIKU I KOMPETENCIJAMA

Ovaj priručnik je nastao u vrijeme koje nije nalik niti jednom vremenu koje poznajemo mi ili naša djeca, u vrijeme kada su se ulice i školske zgrade ispraznile, život ispunio nepoznanicama i strahom, a pogled usmjerio na televizijske ekrane i društvene mreže. Istovremeno, ovo je vrijeme u kojem, više nego do sada, veliki broj ljudi preispituje svoje stavove, svoje vrijednosti, kao i svoja znanja i vještine.

Upravo o tome i govori ovaj priručnik – o onim ljudskim **stavovima i vrijednostima** koji su nam potrebni kako bismo uspjeli održati ovaj svijet mjestom kojem svi ravnopravno pripadamo, u kojem smo poštovani i zaštićeni, i u kojem se povezujemo u snažne zajednice spremne da se nose sa izazovima. No, za to nam trebaju **mnogobrojna znanja, kritičko razumijevanje svijeta i vještine**.

Sve ovo zajedno čini skup kompetencija sa kojima se ne rađamo, nego koje se stiču i razvijaju, mijenjaju, preispituju i dopunjuju tokom cijelog života.

*Referenti okvir kompetencija za demokratsku kulturu*¹ nastao je kao rezultat promišljanja velikog broja stručnjaka i praktičara, kako bi nam dalo okvir i smjernice unutar kojih se možemo kretati promišljajući, prije svega, o načinu na koji odgajamo i učimo svoju djecu, bilo u porodičnom okruženju, u školi ili zajednici.

UČENJE I

PODUČAVANJE NA DALJINU U VANREDNIM OKOLNOSTIMA

Učenje i poučavanje su složeni procesi koji zahtijevaju dobro poznavanje razvojnih karakteristika onoga ko

¹ <https://www.coe.int/en/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture>

uči, samog učenja kao aktivnog procesa konstrukcije razumijevanja svijeta oko sebe, i mnogobrojnih pristupa, metoda i strategije koje učenje čine efikasnim.

Učenje na daljinu ima svoje specifičnosti i, u vrijeme nagle ekspanzije tehnološkog razvoja, ono sve više postaje prisutno u našim obrazovnim sistemima. Teško je reći da li smo još uvijek pronašli najbolji modus kada je riječ o efikasnom korišćenju informacijsko-komunikacijskih tehnologija, balansu između upotrebe tehnologije, i nezamjenjive žive riječi i interakcije među akterima učenja i podučavanja.

Dok su debate o upotrebi tehnologije još uvijek veoma žive, cijeli svijet se našao u potpuno novoj situaciji. Zatvaranjem škola, zabranama okupljanja i ograničavanjem žive komunikacije, trebalo je brzo pronaći rješenje za novonastali izazov – kako održati nastavni proces, kako omogućiti učenicima/učenicama da nastave učiti, te kako pri tome očuvati mentalno zdravlje učenika i učenica.

Različite zemlje su pronašle različita rješenja, bilo da su otpočele sa emitovanjem TV škola za učenike i učenice, smanjujući komunikaciju sa učenicima/učenicama na minimum, bilo da su potpuno obustavile nastavni proces ili pak organizovale svakodnevnu nastavu kroz različite *online* platforme i alate. Idealnog rješenja nema, a rezultati različitih pristupa će se pokazati kroz analize koje će biti rađene nakon okončanja krize.

Sa druge strane, roditelji su preuzeli ulogu učitelja, često nespremni da se nose sa postavljenim izazovima, bilo da su i sami zauzeti poslovima, ili nemaju dovoljno znanja da pomognu učenicima/učenicama, ili su pak preokupirani socijalnim i ekonomskim problemima opstanka.

No, ono što se sigurno već pokazalo je da različiti alati ili platforme za *online* nastavu ne mogu, posebno ne preko noći, u potpunosti zamijeniti redovan nastavni proces, te da su kvalitetni nastavnici i nastavnice temelj dobrog obrazovnog sistema. Obrazovanje nije samo učenje, nego i druženje i interakcija.

Paralelno sa uvođenjem novih modela nastave, javio se i niz problema, „početničkih“ grešaka, među kojima su:

- Zadavanje istog rasporeda rada ili lekcija kao da se učenici/učenice nalaze u školi, što je preopteretilo i učenike/učenice, roditelje i same nastavnike/nastavnice;
- Učenicima/učenicama se, radi brzine i efikasnosti, nude identični materijali za rad i postavljaju isti zadaci, uprkos razlikama među njima;
- Preveliko oslanjanje na tehnologiju i *online* lekcije, što je učenike i učenice vezalo za ekrane;
- Nesnalaženje i neefikasni pristupi praćenju i ocjenjivanju napredovanja učenika/učenica koji su dodatno frustrirajući, a pri tom ne odražavaju njihove stvarne kompetencije;
- Smanjena ili prevelika očekivanja od učenika/učenica – od pretrpavanja sadržajima do banalizovanja zadataka;
- Nerealna očekivanja od roditelja i nastavnika/nastavnica koji trebaju biti stalno dostupni;
- Nedostatak senzibiliteta i brige za mentalno zdravlje učenika/učenica, porodica i nastavnika/nastavnica;
- Isključivanje učenika/učenica koji/e nemaju uslove za rad kod kuće, niti pristup tehnologiji;

- Zanemarivanje porodičnog statusa i dinamike.

Namjena ovog priručnika nije da odgovori na novonastale probleme, niti da nastavnicima/nastavnicama doda još novih sadržaja u već prenatrpanom rasporedu i opterećenju. Njegov cilj je ponuditi pomoć nastavnicima/nastavnicama (i roditeljima) kroz konkretne ideje i primjere aktivnosti kako bi podržali razvoj kompetencija učenika/učenica i pomogli im da bolje razumiju svijet u kojem žive, očuvaju nadu i uvjerenje da mogu graditi bolji svijet za sebe, cijelo društvo i planetu. Upravo sada ne smijemo propustiti priliku da o tim i takvim temama razgovaramo sa učenicima/učenicama. Sa jedne strane, oni su istinski zainteresovani za njih, a sa druge, ovo je idealna prilika da u stvarnom vremenu preispitamo sopstvene stavove i vrijednosti, i steknemo nova znanja i vještine.

Priručnik se zasniva na sljedećim principima i pretpostavkama:

1. Učenje, pa i ono na daljinu, zahtijeva aktivnosti koje će osposobiti učenike/učenice da samostalno tragaju za informacijama, promišljaju i rješavaju probleme;
2. Svako dijete je jedinstveno - ima različitu dinamiku i tempo rada, interesovanja i sposobnosti, kao i životne okolnosti, pa učenje treba biti diferencirano i individualizovano;
3. Učenje ne zavisi samo od kognitivnih sposobnosti, nego i od motivacije, istrajnosti, samoregulacije, domaćeg okruženja - na šta uveliko utiče trenutna situacija - pa je potrebna značajna doza fleksibilnosti;
4. Sticanje kompetencija za demokratsku kulturu je proces koji zahtijeva vrijeme za promišljanje, istraživanje, preispitivanje i nije dio jednog, specifičnog, predmeta ili lekcije;
5. Za sticanje ovih kompetencija potrebna je podrška nastavnika i porodice, ali i drugih ljudi u zajednici, i taj proces se odvija svakodnevno i na različite načine – svaka životna situacija je prilika za učenje.

UČENJE NA DALJINU ZAHTIJEVA AKTIVNOSTI KOJE ĆE OSPOSOBITI

UČENIKE/UČENICE DA **SAMOSTALNO** TRAGAJU ZA INFORMACIJAMA, PROMIŠLJAJU I RJEŠAVAJU PROBLEME – primjenjuju naučeno a ne reprodukuju!

DA

- Pretočiti gradivo u šire i integrisane tematske cjeline – fokus na glavnim ishodima
- Osmisliti projektne zadatke koji se realizuju tokom dužeg vremena
- Obučiti učenike/učenice da koriste različite strategije za učenje i prate sopstveno napredovanje
- Obezbjediti online resurse (stranice, linkove, različite platforme)
- Ohrabriti sigurno pretraživanje interneta

NE

- Novo gradivo ili zadatak svaki dan
- Klasične lekcije sa zadacima koji traže samo pamćenje i reprodukciju – oslanjanje samo na nastavnika/nastavnicu
- Više nepovezanih predmeta i zadataka

UČENICI/UČENICE IMAJU **RAZLIČITE ŽIVOTNE OKOLNOSTI**, DINAMIKU I TEMPO RADA I RAZUMIJEVANJE SADRŽAJA – PRISTUP I ZADACI NE MOGU BITI ISTI ZA SVE

DA

- Poznavanje okolnosti u kojima učenici/učenice žive i prilagođavanje njihovim potrebama
- Sedmični zadaci sa manjim koracima – pismene upute za svaki korak i jasni primjeri i kriterijumi uspješnosti
- Redovno praćenje i povratna informacija
- Dodatni zadaci za one koji brže završe
- Prilagođeni zadaci za djecu sa poteškoćama

NE

- Isti zadaci, tempo i dinamika rada za sve učenike/učenice
- Video (TV) sa zadacima i pojašnjenjima koja su ista za sve, i koja se ne mogu vratiti i ponovo reprodukovati
- Nejasno postavljeni zadaci koji traže puno podrške roditelja
- Tehnički ili materijalni zahtjevi koje svi učenici/učenice ne mogu ispuniti

UČENICI I UČENICE RAZLIČITO PODNOSE IZOLACIJU, ALI NA SVE UTIČU VANJSKE OKOLNOSTI PA IM PAŽNJA MOŽE BITI KRAĆA, SPOSOBNOST KONCENTRACIJE I SAMOREGULACIJE UMANJENA, A POVEĆAN STRES I POTREBA ZA BLISKOŠĆU

DA

- Pružite učenicama/učenicima podršku i otvorite prostor da uvijek mogu razgovarati o svemu što im je važno – informišite ih o svemu što se dešava na primjeren način
- Budite fleksibilni – ne očekujte od svih učenica/učenika isto
- Bavite se temama koje govore o emocijama i načinu nošenja sa stresom; ohrabrite učenice/učenike da slobodno izraze svoju zabrinutost i strah
- Pomozite im da budu ponosna na sebe i vide pozitivne strane
- Pokrenite aktivnost – vršnjački partner za podršku, treba mi pomoć...danas me brine
- Uspostavite sistem praćenja dinamike rada - javljanje nakon svakog urađenog koraka; slanje rada vršnjacima do određenog roka; podsjećanje na zadate rokove
- Uvedite sistem bilježenja – ček liste sa praćenjem za učenice/učenike; značke za svaki urađeni korak, smajliji, zvjezdice...
- Pomozite učenicama/učenicima da uspostave dobar ritam, rutine i raspored rada prilagođen sebi i okolnostima u kojima žive
- Podstaknite njihova interesovanja za kreativne aktivnosti, čitanje, umjetnost, film...
- Ne umanjujte očekivanja od učenica/učenika – njima treba osjećaj da vi vjerujete u njih i njihove sposobnosti i da uvijek mogu više
- Pojasnite učenicama/učenicima kriterijume za praćenje uspješnosti – neka sami sebe procjenjuju
- Pratite napredovanje i šaljite im dodatne upute o tome kako mogu unaprijediti svoj rad
- Podučite učenice/učenike kako da traže konkretnu pomoć

KAKO JE ORGANIZOVAN OVAJ PRIRUČNIK?

Priručnik se sastoji od četiri poglavlja posvećenih vrijednostima, stavovima, vještinama te znanjima i kritičkom razumijevanju. Svako od poglavlja sadrži različite ideje za aktivnosti sa učenicima i učenicama, koje vam mogu pomoći da jačate njihove kompetencije za demokratsku kulturu.

Mada se kompetencije organizovane kroz ova četiri poglavlja snažno prepliću i nadopunjuju, fokus aktivnosti će biti na jednoj od njih, uz napomene koje još kompetencije možete razvijati.

POGLAVLJE 1: VRIJEDNOSTI

ZAŠTO JE VAŽNO GOVORITI O VRIJEDNOSTIMA?

Demokratija i demokratsko okruženje u svakoj zemlji počivaju na određenim vrijednostima koje, ako ne postoje, direktno ugrožavaju osnovnu suštinu demokratije. Ovdje govorimo o osnovnim vrijednostima, poput vrijednovanja ljudskog života, dostojanstva, jednakosti i socijalne pravde. Svako demokratsko društvo stoga mora stalno raditi na razvoju i njegovanju ovih vrijednosti, i ne smijemo zaboraviti da smo prešli dugi put kako bi ova prava i vrijednosti uživali danas.

Demokratija i demokratske vrijednosti često su pod izazovom, a da bi uživali prava i slobode, kojih većinu nismo ni svjesni, potrebne su svrhovite akcije koje ih brane, propituju i na kraju etabliraju kao važne.

Vrijednosti

- Vrijednovanje ljudskog dostojanstva i ljudskih prava
- Vrijednovanje kulturne raznolikosti
- Vrijednovanje demokratije, pravde, poštenja, jednakosti i vladavine prava

Vjerujemo da škola, kao mjesto odgoja srca i obrazovanja uma, ima obavezu i dužnost da otvara dijalog, preispituje i podučava vrijednosti koje su u temelju demokratskih društava, a posebno vrijednosti kao kompetenciju, jer jedino u svojoj punoći razumijevanja i internalizacije one imaju smisla. Nastavnicima/nastavnicama ovo treba da predstavlja prirodnu nadogradnju postojećih aktivnosti sa učenicima i učenicama. Većina nastavnika svjesno ili nesvjesno već podučava, modelira i preispituje vrijednosti. Međutim, uvijek moramo ponovo naglašavati potrebu za **planskim i struktuiranim načinom** na koji se vrijednosti podučavaju ili se o njima razgovara.

Vrijednovanje ljudskog dostojanstva i ljudskih prava

Vjerujemo da ćemo se svi složiti da je svako ljudsko biće podjednako vrijedno, ima svoje dostojanstvo i pravo na istu vrstu poštovanja, na isti skup ljudskih prava i osnovnih sloboda, i tako se prema njemu i treba ophoditi. Ovo uvjerenje pretpostavlja: da su ljudska prava univerzalna, neotuđiva i nedjeljiva, i da se primjenjuju na svakoga bez razlike; da ljudska prava obezbjeđuju minimalan skup zaštita koje su od suštinske važnosti da bi ljudska bića mogla da žive dostojanstven život; i da ljudska prava obezbjeđuju neophodan temelj za slobodu, jednakost, pravdu i mir.

Vrijednovanje kulturne raznolikosti

Drugi skup vrijednosti se zasniva na opštem uvjerenju da druge kulturne pripadnosti, kulturne varijacije, raznolikosti i pluralizam gledišta, pogleda i praksi treba pozitivno posmatrati, cijeniti i njegovati. Ovo uvjerenje pretpostavlja: da je kulturna raznolikost kapital za društvo; da ljudi mogu da uče i imaju koristi od raznolikosti gledišta drugih ljudi; da kulturnu raznolikost treba promovisati i zaštititi;

da ljude treba ohrabrivati da stupaju u interakcije sa drugima, bez obzira na uočene kulturološke razlike; da interkulturalni dijalog treba da služi za razvijanje demokratske kulture življenja u zajedništvu jednakih u društvu.

Vrijednovanje demokratije, pravde, poštenja, jednakosti i vladavine zakona

Treći skup vrijednosti se zasniva na skupu uvjerenja o tome kako društva treba da funkcionišu i da se njima upravlja, uključujući i uvjerenja da: svi građani treba da budu u mogućnosti da podjednako učestvuju (bilo direktno ili indirektno, preko izabраниh predstavnika) u procedurama formulisanja i donošenja zakona koji se koriste za upravljanje društvom; svi građani treba aktivno da se uključe u demokratske procedure koje funkcionišu u okviru svog društva (dopuštajući da bi ovo takođe moglo da znači neuključivanja u određenim prilikama, iz razloga prigovora savjesti ili okolnosti); iako odluke treba da se donose većinom, pravedno i pravično, a ravnopravnost prema manjinama i pripadnicima manjina treba da bude osigurana; socijalna pravda, poštenje i jednakost treba da funkcionišu na svim nivoima društva; i vladavina prava mora da postoji, tako da svako u društvu bude tretiran pravedno, pravično, nepristrasno i jednako u skladu sa zakonima koji su zajednički za sve.

ZAŠTO JE BAŠ SADA OVO VAŽNO!

Pandemija je donijela novi set društvenih pravila i za većinu u potpunosti promijenila način života. U vremenima krize društva imaju tendenciju da pribjegavaju samozaštiti, što je potpuno razumljivo i na individualnom nivou. Važno nam je u ovom trenutku da smo sigurni, uključujući to da imamo krov nad glavom, hranu, zagarantovanu primanja i slično. U istom trenutku nam je važno i da pripadamo nečemu većem od samih sebe i da se osjećamo zaštićeni, a u ovom slučaju sva pažnja je usmjerena na sistem i državu. Demokratske institucije ostaju demokratske pod bilo kakvim izazovom. Ali u jednačini demokratije i pojedinac mora da ostane u okvirima demokratske ideje. Tokom različitih kriza, pa i tokom pandemije, od presudne važnosti je ne zaboraviti sva dostignuća čovječanstva, uključujući i nivo dostignutih ljudskih prava i sloboda za sve bez razlike i bez diskriminacije na temelju nekih specifičnih okolnosti ili karakteristika pojedinaca. Svjedoci smo da smo prinuđeni ograničiti neka prava i slobode te „otključati“ neka druga prava ili im dati primat nad drugima. Ali isto tako treba da mislimo da neka od tih ograničenja imaju veći uticaj na neke pojedince (recimo izolacija i zabrana fizičkog kontakta može biti neprihvatljiva za osobe sa invaliditetom kojima je potrebna specifičnu pomoć – jednake mjere ne utiču na sve pojedince jednako. Ovo je savršena prilika, ali i obaveza edukatora, da o ovim važnim pitanjima razgovaraju sa učenicima i učenicama. To spada u domen odgovornosti kao sastavnog dijela demokratske kompetencije. Pronaći ćemo se u dvojakoj ulozi - zaštitnika demokratije, ali i edukatora.

IDEJE ZA AKTIVNOSTI

Donosimo vam seriju različitih ideja koje treba prilagoditi uzrastu i kontekstu. Ove ideje su proizašle iz uvjerenja da je važno o vrijednostima govoriti, posebno u ovom trenutku. Sve ideje možete i trebate prilagoditi uzrastu učenika/učenica, svom načinu i stilu rada, okolnostima, predmetu koji poučavate i slično.

 Razgovarati o vrijednostima - Sa svojim učenicima i učenicama pokrenite seriju razgovora o vrijednostima. Krenite od toga da učenici/učenice dolaze sa već izgrađenim vrijednosnim okvirom koji je nastao unutar njihovih porodica, kao i nastavnici/nastavnice. Za početak, veoma je važno da se vrijednosti i njihovo značenje ne podrazumijeva. Primjetićete da svi imaju vlastito poimanje određenih vrijednosti. Kod vrijednosti je veoma važno naučiti da one imaju svoje značenje, da se ogledaju kroz ponašanje jer tako materijalizujemo određenu vrijednost, te da postoje posljedice odnosno reakcije na ponašanja u skladu sa određenim vrijednostima. Za početak otvorite razgovor o njihovim vrijednostima i šta one za njih znače. Pokušajte donijeti zajedničke vrijednosti uvažavajući sve individualne vrijednosti.

 Demokratske vrijednosti - Pandemija može predstavljati povod za razgovor o demokratskim vrijednostima. Za početak, bitno je ne stvarati predrasude i ne ograničavati učenike/učenice. Prvo razgovorajte o konceptu demokratije i dopustite učenicima/učenicama da sami odrede važne demokratske vrijednosti za svako društvo. Sljedeći korak bi bila dekonstrukcija pojedinačnih vrijednosti i njihova važnost u vremenu pandemije. Kako zadržati demokratski duh društva? Koje vrijednosti posebno njegovati i stavljati fokus na njih (naprimjer briga o drugima, odgovornost, zdravlje i slično). Koja je naša lična uloga u tome i kako možemo doprinijeti demokratskom duhu kroz intenzivno življenje i naglašavanje demokratskih vrijednosti?

 Izazov sa vrijednostima - Nakon inicijalnog razgovora o vrijednostima vrlo prirodno možete preći na sljedeću fazu koja, u teoriji internalizacije vrijednosti, dolazi poslije pojmovnog određenja - a to je modeliranje. Napravite zajednički izbor od 20-25 vrijednosti. Neka svaki učenik/učenica nasumično odabere jednu za koju će tokom budućeg perioda (sedmica ili mjesec) intenzivno raditi. Zadaci mogu biti da se u medijima pokušaju ispratiti frekvencije te vrijednosti, kako ona izgleda i kako je učenici/učenice primjećuju svakodnevno u porodici i društvu. Učenik/učenica treba takođe tokom tog perioda pokušati uraditi što više stvari koje upravo reflektuju datu vrijednosti. Neka na kraju tog perioda naprave prezentaciju po želji i predstave ostalim učenicima/učenicama.

Rad na vlastitim vrijednostima – Vrijednosti imaju i motivacionu ulogu. One pokreću osobu da bude baš onakva kakva želi. No, često primjećujemo da neke vrijednosti koje mislimo da su nama važne ne živimo istinski svaki dan, jer su one pod stalnim atakom okruženja, drugih ljudi i različitih situacija. Dogovorite sa učenicima/učenicama da svako razmisli za sebe i odabere jednu vrijednost na kojoj će pomno raditi. Šema može izgledati ovako. Podijelite jedni sa drugima na čemu ste se odlučili raditi.

OVA VRIJEDNOST MI JE VAŽNA

.....

MOJ CILJ JE

.....

EVO ŠTA ĆU KONKRETNO URADITI

.....

Ljudska prava u vrijeme pandemije - Ljudska prava su sa razlogom zaštićena različitim konvencijama i deklaracijama, ustavom i zakonima, jer su pod stalnom prijetnjom. Ta prava, između ostalih, uključuju slobodu i pravo na kretanje, i mnoge druge. No, za vrijeme pandemije za mnoge osobe ljudska prava i slobode su ograničene. Razgovarajte sa učenicima/učenicama o ovoj temi. Neka probaju identifikovati sva ljudska prava i slobode koje su ugrožene i pokušaju naći uporišta za takve odluke. Raspravljajte o tome da li takve odluke imaju smisla? Da li su sačuvala neka druga ljudska prava? Dovedite to u kontekst sa vrijednostima. Demokratija podrazumijeva i obaveznu kritiku. Zato i jesmo demokratski građani, oni koji preispituju zarad većeg dobra.

Regionalno i svjetsko poređenje ljudskih prava i sloboda – Poređenje se čini da bismo pronašli faktore koji imaju efekta i prema tome preuzeli najbolje prakse. Neka učenici/učenice naprave poređenje stanja ljudskih prava i sloboda u svojoj zemlji i zemljama regiona, u svojoj zemlji i zemljama svijeta. Primjetićemo da neke države poput Švedske imaju potpuno drugačiji odgovor na pandemiju. Opet situaciju dovedite u kontekst sa vrijednostima. Neka učenici/učenice analiziraju pitanje „Zašto neka demokratska društva reaguju bez restriktivnih zakonskih mjera?“. Jedno od jako bitnih pitanja je pitanje zdravlja za sve (za sve generacije – više umrlih je starijih od 65 – zašto je bitno da su mladi u izolaciji), pitanje odgovornosti države da ostvari mogućnost za zaštitu zdravlja, te pitanje ekonomskih i socijalnih ljudskih prava.

Stereotipi i predrasude - Na početku pandemije, dominantno žarište bile su Kina i druge azijske zemlje. Na aerodromima širom svijeta, ali i drugim mjestima, bilo je vidno rasno profilisanje - donošenje zaključaka na osnovu rase kojoj neko pripada.

Da li je demokratski i vrijednosno uredu profilisati ljude u skladu sa bojom kože ili rase kojoj pripadaju? Ovo je odličan povod za razgovor o stereotipima i predrasudama prema drugima i drugačijima. Kulturna raznolikost je uvijek plodno tlo za razvijanje stereotipa i predrasuda. One se najčešće događaju kada znamo malo ili ništa o nekom drugom ili drugačijem. Pa tako i prema čitavim kulturama. Pitajmo učenike i učenice šta znamo o istočnim kulturama i obrascima ponašanja. Ovo je odličan povod da krenete razgovarati o različitim kulturama na dubinskom nivou, kao i stereotipima i predrasudama koje najčešće vode ka diskriminaciji. Ona već nije demokratska vrijednost, zar ne?

Upoznajmo druge - Nekada ti drugi žive samo jednu ulicu do nas. Na ovim prostorima postoje romske zajednice i manjinske kulture koje su isto tako pogođene pandemijom, kao i svi drugi. No, o manjinskim zajednicama i kulturama, posebno u vrijeme krize, ne vodi se mnogo računa. Sa učenicima/učenicama možete istražiti

koje manjine i ugrožene skupine žive u vašoj zajednici. Kako su one pogođene pandemijom, i na kraju, šta možete uraditi da ispravite takvo stanje? Da li takvih pripadnika/pripadnica imate i u svojoj školi?

Upoznajmo svoju školu - Pandemija je uveliko promijenila svijet pa i način na koji obrazovni sistem izgleda. Škola se preselila na ekrane, i iako možda ne razmišljamo o tome, neki učenici/učenice nemaju pristup internetu i tehničku mogućnost da

prate nastavu. Napravite istraživanje u svojoj školi koji su učenici/učenice najviše pogođeni/e ovim stanjem. Koji solidarni akt možete učiniti da niti jedno dijete ne ostane izostavljeno. Ako već svi učenici/učenice ne mogu imati računare, tablete i telefone, da li postoji način dijeljena takve opreme? Da li u informatičkom kabinetu imate opremu koju možete posuditi za vrijeme trajanja pandemije? Budite pažljivi. Ne izlažite učenike/učenice koji su u potrebi javno. Neke aktivnosti možete uraditi kao „super tajnu misiju“ da bi se svi osjećali dobro.

Kontakt spolja – Digitalne tehnologije dopuštaju nam neopisiv repertoar mogućnosti. Kako je većina učenika/učenica i škola upravo vezana za njih, evo prilike da upoznate druge na potpuno drugačiji način. Odaberite jednu školu iz regiona ili svijeta sa kojom ćete se *online* povezati. Navedene aktivnosti možete raditi i u

saradnji sa njima. Održavajte zajedničke *online* časove gdje ćete razgovarati o vlastitim kulturama i kulturnim obrascima, raditi zajedničke naučne i druge projekte. Kada se djeca smisleno povežu, takvi odnosi ostaju gotovo trajni.

POGLAVLJE 2: STAVOVI

ZAŠTO JE VAŽNO GOVORITI O STAVOVIMA?

Demokratski stavovi uključuju uvjerenje i mišljenje o nečemu, osjećanje, procjenu i na kraju spremnost da djelujemo na određeni način. Dakle, stavovi oblikuju naša ponašanja i usko su povezani sa vrijednostima. Demokratija ne može opstati sama od sebe. Pored demokratskih institucija, demokratiju grade i održavaju građani, koji su njen neodvojiv dio. Oni daju legitimitet i legalitet, i direktno su odgovorni za stanje demokratije. U toj uzajamnoj jednačini demokratije, demokratske institucije garantuju demokratska pravila i demokratsko okruženje, a građani garantuju demokratiju na svakodnevnom nivou svojim ponašanjem, svojim doprinosom i svojom kritikom stanja. Demokratska društva su i pluralna društva koja garantuju ljudska prava i slobode svim svojim građanima, bez obzira na odrednicu osobe. No stavovi moraju biti dobro promišljeni, a onda i internalizovani kako bi ponašanja koja iz njih proizilaze bila potpuno autentična, i u slučaju demokratske kompetencije bila odraz demokratskog duha, uveliko potrebnog čitavom svijetu.

Stavovi

- Otvorenost prema kulturnoj drugosti kao i drugim uvjerenjima, pogledima na svijet i praksama
- Poštovanje
- Građanski duh
- Odgovornost
- Samoefikasnost
- Tolerancija prema dvosmislenosti

Veoma je važno da obrazovni sistemi, škole i nastavnici/nastavnice promovišu demokratske stavove. Štaviše, takvi stavovi bi trebali biti duboko utkani u obrazovne politike i svakodnevni obrazovni rad sa učenicima/učenicama. Poštovanje, građanski duh, odgovornost i samoefikasnost su osnovni postulati svakog demokratskog društva. Ne bi li obrazovne prakse trebale da budu upravo u duhu navedenih stavova? Odgojem i obrazovanjem takvih generacija stvaramo temelj za buduća demokratska društva koja bi trebala da izgrade nove demokratske domete i uspješno prevaziđu sve potencijalne izazove po demokratski duh. Naši učenici i učenice trebaju biti sposobni graditi društvo koje omogućava svima ljudska prava i slobode, bez izuzetka, koje stvara pozitivne strukturalne veze među ljudima, odgovorne građane i građanke koji na najbolji mogući način grade svoje male, ali i velike zajednice. Odgovornost i moralna odgovornost, konkretno u slučaju ove kompetencije, može biti energični pokretač umova i srca vaših učenika i učenica.

Stav sadrži više komponenti – uvjerenje ili mišljenje o nečemu, osjećanja, procjene i, na kraju, spremnost da djelujemo na određeni način. Šest stavova definisanih u *Referentnom okviru kompetencija za demokratsku kulturu* su sljedeći:

- Otvorenost prema drugim kulturama i prema drugim uvjerenjima, pogledima na svijet i praksama
- Poštovanje
- Građanski duh
- Odgovornost
- Samoefikasnost i
- Tolerancija prema dvosmislenosti.

A evo šta oni znače:

Otvorenost prema drugim kulturama i prema drugim uvjerenjima, pogledima na svijet i praksama

To je stav prema ljudima za koje se smatra da su drugačije kulturne pripadnosti od sopstvenih, ili stav prema uvjerenjima, pogledima na svijet i praksama koje se razlikuju od naših. Obuhvata osjetljivost, radoznalost i spremnost da se uđe u interakciju sa drugim ljudima i drugim pogledima na svijet.

Poštovanje

Ova kompetencija podrazumijeva kapacitet da imamo pozitivan pogled i pokazujemo uvažavanja nekoga ili nečega što procjenjujemo važnim, zaslužnim ili vrijednim. Imanje poštovanja prema drugim ljudima koji se vide kao ljudi drugačije kulturne pripadnosti ili sa drugačijima uvjerenjima, mišljenjima ili praksama od sopstvenih, je od suštinske važnosti za efikasan interkulturalni dijalog i kulturu demokratije.

Građanski duh

Ova kompetencija je stav prema zajednici, ili društvenoj grupi, kojoj neko pripada a koja je veća od neposrednog kruga sopstvene porodice i prijatelja, i obuhvata osećaj pripadnosti zajednici, svijest o drugim ljudima u zajednici, svijest o uticajima sopstvenog djelovanja na te ljude, solidarnost sa drugim članovima zajednice i osjećaj građanske dužnosti prema zajednici.

Odgovornost

Izraz „odgovornost“ ima više značenja. Dva značenja koja se posebno odnose na kulturu demokratije jesu odgovornost uloge i moralna odgovornost. Prvopomenuto je aspekt građanskog duha, dok nas ovdje zanima moralna odgovornost. Moralna odgovornost je stav prema sopstvenom djelovanju. Nastaje kada pojedinac ima obavezu da postupa na određeni način i zasluži pohvalu ili pokudu, bilo zato što je nešto uradio/la, ili je propustio/la da odreaguje na određen način. Potrebni uslovi da se o pojedincima prosuđuje kao ljudima bilo vrijednim pohvale ili kritike jeste da su oni sami u stanju da se osvrnu na svoje postupke,

da su u stanju da kreiraju namjere o načinu na koji će postupiti i da su u stanju da izvrše odabrana postupanja (stoga, kada se nedostatak resursa ili strukturnih uslova udruže protiv pojedinca i spriječe njegovo/njeno djelovanje, nije u redu pripisivati mu/joj ni pohvalu ni krivicu). Odgovornost može da zahtijeva hrabrost, u mjeri u kojoj proizilazi iz zauzimanja principijelnog stava i djelovanja na sopstvenu ruku, preduzimanjem postupanja protiv normi zajednice, ili osporavanjem kolektivne odluke koja se prosuđuje kao pogrešna. Stoga je moguće da ponekad dođe do tenzije između građanskog duha (tumačenog kao solidarnost i lojalnost prema drugim ljudima) i moralne odgovornosti.

Samoeфикаsnost

Samoeфикаsnost je stav prema sebi. Obuhvata pozitivno vjerovanje u sopstvenu sposobnost da se preduzimaju postupanja neophodna za postizanje određenih ciljeva. Ovo uvjerenje obično nosi dodatna uvjerenja da se shvati šta se traži, da se donose odgovarajuće odluke, izaberu odgovarajući načini za ispunjavanje zadataka, uspješno zaobilaze prepreke, utiče na dešavanja i da se napravi razlika u svijetu u odnosu na dešavanja koja utiču na njega samog i na živote drugih ljudi. Zato je samoeфикаsnost povezana sa pouzdanjem u sopstvene sposobnosti. Niska samoeфикаsnost može obeshrabriti demokratsko i interkulturno ponašanje, čak i kada je prisutan visok nivo sposobnosti, dok nerealno visoka samoeфикаsnost može dovesti do nesigurnosti i razočarenja. Optimalan stav je relativno visoka samoeфикаsnost spojena sa realno ocijenjenim visokim stepenom sposobnosti, što ohrabruje pojedince da se upuste u nove izazove i omogućava im da djeluju po značajnim pitanjima.

Tolerancija prema dvosmislenosti

Tolerancija prema dvosmislenosti je stav prema predmetima, događajima i situacijama koje doživljavamo kao neizvjesne i koje podliježu brojnim protivrječnim ili nespojivim tumačenjima. Ljudi koji imaju visoku toleranciju prema dvosmislenosti ocjenjuju ove vrste predmeta, događaja i situacija na pozitivan način, spremni su da prihvate suštinski nedostatak jasnoće, priznaju da stanovišta drugih ljudi mogu biti isto tako primjerena kao i njihova sopstvena, i da se sa nejasnoćama nose na konstruktivan način. Stoga, izraz „tolerancija“ bi ovdje trebalo razumijeti u pozitivnom smislu prihvatanja i pozdravljanja dvosmislenosti (a ne u negativnom smislu trpljenja ili tolerisanja dvosmislenosti). Umjesto toga, ljudi sa niskom tolerancijom dvosmislenosti usvajaju samo jedno gledište o nejasnim situacijama i pitanjima, imaju zatvoren stav prema nepoznatim situacijama i pitanjima, i koriste čvrste i nefleksibilne kategorije za razmišljanja o svijetu.

ZAŠTO JE BAŠ SADA OVO VAŽNO?

Stavovi nisu samo uvjerenja ili mišljenja o nečemu, osjećanja, procjene i, na kraju, spremnost da djelujemo na određeni način prema nekome drugom. Štaviše, kada govorimo o kompetencijama, u ovom slučaju demokratskim, to podrazumijeva **vlastiti** set vrijednosti, stavova, vještina i kritičkog znanja i razumijevanja. Dakle, stavovi i **prema sebi**, a ne samo prema drugom. Oni su

važni jer građanin/građanka, kao poluga demokratije, značajno može da doprinese ili šteti demokratskom duhu. U ovom epohalnom razdoblju pandemije, stavovi prema sebi su od neizmjerne važnosti. Spašavanje života zavisi o odgovornosti i našoj odluci da ostanemo u svojoj kući. Samoefikasnost, ali i tolerancija ka dvosmislenosti, podrazumijeva da smo brzo i jasno transformisali svoje radne i životne zadatke u nove medije ili druge načine zadovoljenja temeljnih potreba. To nam pomaže i da iz ovog iskustva izvučemo najbolje i steknemo nove vještine i znanja. Posebno u vrijeme pandemije, određena zanimanja, koja nisu uživala poseban društveni status, sada dolaze do izražaja. Naše poštovanje prema izuzetno važnim profesijama poput nastavnice, medicinske, novinarske i onih u uslužnim djelatnostima, otkrivaju stvarne vrijednosti različitih kapitala, u ovom slučaju i ljudskih. Naše kulturološke matrice i naučeni obrasci ponašanja, najednom, drastično se mijenjaju. Više nije socijalno prihvatljivo pružati ruku pri pozdravljanju, ili održavati dosadašnje grupne aktivnosti. Upravo stavovi prema sebi, iz kojih proističu ponašanja, posebno sada su važni da o njima govorimo, učimo, preispitujemo i naglašavamo. Ovo je vrijeme zajedničkih ciljeva, solidarnosti i vrlo razumljivih stavova koji idu u korist opšteg dobra. Na edukatorima je da takve teme i koncepte otvaraju sa svojim učenicima i učenicama, kao nikada do sada, za budućnost demokratije i demokratskog duha.

IDEJE ZA AKTIVNOSTI

U nastavku je set različitih ideja koje treba prilagoditi uzrastu i kontekstu. Ideje su proizašle iz uvjerenja da je o stavovima važno govoriti, posebno u ovom trenutku. Sve ideje možete prilagoditi svom načinu, stilu, metodi i slično.

Prvo ja - Sa učenicima/učenicama možete otpočeti temu samoefikasnosti. Ona podrazumijeva pozitivno vjerovanje u sopstvenu sposobnost da se preduzimaju akcije neophodne za postizanje određenih ciljeva. To je posebno važno s obzirom da su se rutine u našim životima promijenile do neslućenih razmjera, i da su svi pod velikim pritiskom, koji graniči sa haotičnim stanjem. Sada je pravo vrijeme da se okrenemo sebi, uredimo svoje živote, kako bismo bili korisni članovi našeg društva i direktno doprinijeli poboljšanju situacije. Dajte učenicima/učenicama da popišu sve svoje obaveze i naprave dnevni plan sa svim aktivnostima i rutinama, ali i da osvijeste svoje sposobnosti i snage koje im pomažu da te zadatke ispune. Neka rezultat bude jasan plan sa svim obavezama, ali i željama i stvarima koje dugo želimo učiniti, ali ne nalazimo vremena za to. Razgovarajte zajedno o tome. Ne zaboravite bitne poslove poput onih u kući ili za porodicu.

Vrijeme da naučim nešto novo – Velika količina slobodnog vremena ima svoju dobru stranu medalje. Dajte svojim učenicima/učenicama listu izazova poput: *nauči da uspostaviš kontakt ne nekom stranom jeziku, kreni sa učenjem nekog muzičkog*

instrumenta itd. Kada ste napravili izazove (čemu i oni mogu doprinijeti), neka svako za sebe odabere ili izvuče jedan. Do kraja određenog perioda (polugodište, mjesec) neka učenici/učenice sprema i performans na dati izazov. Možda bi i par učenika/učenica mogli napraviti nešto zajedničko putem interneta ako za to postoji mogućnost. Budite kreativni kod izazova. Novi hobiji, znanja i vještine odličan su način da se provede slobodno vrijeme. *Online* svijet je prepun besplatnih kurseva, seminara i treninga. Ne zaboravite na sigurnost na internetu.

Analiziram da bih djelovao – Vrijeme je da sa svojim učenicima/učenicama se kritički osvrnete na svijet oko sebe. Nažalost, mnoge stvari ne funkcionišu, a veoma su bitne za druge živote. Zajednički analizirajte probleme do kojih možete doći, odnosno koje možete identifikovati. To mogu biti razni izazovi, od nedostatka tehničke opreme za učenike/učenice do dostavljanja dobara starijim osobama u zajednici. Kada ste identifikovali probleme, pređite na njihovu analizu. Možete koristiti *drvo problema* kao tehniku kako biste identifikovali uzroke, ali i posljedice. Tehnika je dostupna i na internetu. Nakon toga, odaberite jedan problem čijem rješavanju učenici/učenice mogu dati svoj doprinos.

Djelujem – U većini zajednica postoje mnogobrojne volonterske organizacije koje rade herojski posao u vrijeme pandemije. Ukoliko je prikladan uzrast, podstaknite ih da istraže koje mogućnosti postoje za volontiranje i upute se u tu humanu avanturu. Mladi ljudi su privilegovani i manje podložni virusu, tako da dragocjena mobilnost u ovom trenutku može spasiti i olakšati hiljade života. Crveni krst je sveprisutan u nedostatku lokalnih organizacija. Na kraju, podstaknite ih da pokrenu vlastitu neformalnu grupu koja brine o svojoj zajednici.

U koštac sa nepoznatim – Sa starijim učenicima/učenicama možete otvarati mnoge teme, kao i sa mlađima, jer svijet ne smije biti nepoznanica učenicima/učenicama bilo kojeg uzrasta kada im se predstavi na razvojno primjeren način. Tema virusa ne smije biti izbjegnuta ni sa mlađim uzrastima jer su oni itekako svjesni okruženja, a odgovornost starijih jeste da modeliraju sigurnost i šalju pozitivne poruke. Sa starijim učenicima/učenicama ipak, možete proširiti opus rasprave. Uхватite se u koštac sa nepoznatim. Pored egzistencijalnih problema, društvo se susreće i sa drugim problemima na koje nema rješenje. Određene fabrike nastavile su proizvodnju, a radnici su prinuđeni da borave u zatvorenom prostoru jedni blizu drugih. Dajte izazov svojim učenicima/učenicama da osmisle sva moguća kreativna rješenja kako bi se sigurnost i zdravlje na radnom mjestu poboljšali. Ovo nije jedini primjer. Pričajte o održavanju izbora, funkcionisanju institucija i slično. Tražite rješenja. Na koncu, pokušajte sa učenicima i učenicama napraviti kampanju zasnovanu na rješenjima, koja bi prevazišla granice vaše škole i zajednice.

Budi odgovoran – Šta znači biti odgovoran u ovom trenutku? Razgovarajte sa učenicima i učenicama o tome zašto je odgovorno ostati kod kuće, i zašto je važno pridržavati se svih postavljenih pravila. Neka naprave tabelu sa prednostima/nedostacima i analiziraju šta sve donosi poštovanje, a šta kršenje pravila. Zaključak koji donesu mogu pretočiti u poster, marketinšku kampanju ili reklamu.

Nova prijetnja – Kako su se škole preselile na digitalne kanale, tako se i tamna strana interneta uveliko pojavila. Odavno se govori o sigurnosti na internetu, ali sada više nego ikad, treba biti oprezan. Otpočnite ovu temu sa učenicima/učenicama. Istražite moguće negativne strane interneta i u skladu sa tim napravite plan djelovanja, barem u svom razredu. Da li su to različite aplikacije za sigurnost, bonton za ponašanje na internetu – dajte mašti na volju. Ne zaboravite podijeliti svoje rezultate sa drugima. Uvežite se sa ostalim razredima u svojoj školi i postanite eksperti za sigurnost na internetu. Možete napraviti i kratki *webinar* za roditelje svoje, ali i učenika i učenica iz drugih razreda.

Zamisli školu – Učenici/učenice nisu fizički zajedno i *modus operandi* se promijenio. Stav prema obrazovanju i njegovo preispitivanje je ozbiljan preduslov demokratije. Ono omogućava učenicima/učenicama da razumiju i preispituju svijet oko sebe. Šta je važnije od vlastitih života! Nastavnici/nastavnice neka se upute u ovu hrabru avanturu i otpočinu razgovor sa učenicima/učenicama o trenutnom sistemu obrazovanja i onom koji bi učenici/učenice voljeli/e da budu dio. Neka za početak postave što više pitanja na temu „Škola kakvu zamišljam“. Ohrabrite ih sa nekoliko pitanja za primjer poput: *Koja znanja i vještine bi škola trebala da podučava? Da li je boravak u školi jedini način školovanja i obrazovanja? Šta se u školi treba mijenjati kada prođe pandemija?* Neka ova pitanja posluže da se čuju stavovi učenika i učenica, ali i promisli o alternativnim načinima podučavanja.

Lažne vijesti – Vrlo je jasno da nije odgovorno širiti lažne vijesti. One mogu pokrenuti paničnu reakciju društva i nanijeti nemjerljivu štetu. Svakodnevno se pojavljuju vijesti koje daju lažne i opasne savjete za zdravlje, koje nude lažne testove, ljekove i slično. Medijska pismenost je veoma važna za zdravu demokratiju. Neka vaš razredni projekat bude upravo medijska pismenost i alati za prepoznavanje lažnih vijesti. Naravno, nije sve u alatima jer kritičko mišljenje je nužni preduslov, ali ne dozvolite da se ova tema podrazumijeva. Krenite sa aktivnošću da učenici/učenice pronađu što više lažnih vijesti i objasne eventualne posljedice. Druga aktivnost može biti da napravite recept za prepoznavanje lažnih vijesti za sebe, ali i druge u školi. Da li je potpisan autor? Da li je izvor vidljiv? Da li su to naučni argumenti? Činjenice ili mišljenja? Gdje je nešto bilo objavljeno – na fb ili na nekom medijskom portalu? Šta su novinarski standardi? Šta znači odgovorno, nezavisno novinarstvo?

Sve su to zanimljiva pitanja za medijsku pismenost.

Građanski duh – Hiljade ljudi u ovom trenutku direktno je izloženo opasnosti jer njihov posao to podrazumijeva, i od ključnog je značaja za društvo, a na koncu i za demokratiju. Tu su medicinski radnici, radnici u trgovinama, u prevozu robe i putnika, vatrogasci, policija i vojska, te mnogi drugi. Sa učenicima/učenicama možete ne samo poslati pismo zahvalnosti ovim ljudima, već im vrlo jasno objasniti zašto ste zahvalni. Dakle, učenici/učenice treba prije svega da istraže šta ti ljudi rade i zašto su važni u ovom trenutku. Uz to pismo možete sa učenicima/učenicama napraviti i simbolične poklone koji će im pokazati da nisu sami, i ohrabriti ih da nastave raditi svoje veoma važne poslove.

Teme koje nas čekaju – I ovo će proći. Svijet zasigurno neće biti isti, ali isto tako sa povratkom u naučene rutine i realnost vratiće se i teme koje su u fokusu bile i ranije. Nejednakost koja je postojala vrlo vjerovatno da će biti vidljivija nakon straobalnih efekata pandemije. Ne samo nejednakost, već i svi „izmi“ koji su postojali ranije, poput rasizma, klasizma, nacionalizma itd. Sa učenicima i učenicama istražite zanimljivu temu „izama u doba pandemije“. Virus jednostavno ne bira, tako da su svi pogođeni bez obzira na rasu, spol, vjeru ili neku drugu orijentaciju. Neka učenici/učenice istraže koji su to sve „izmi“ za vrijeme pandemije možda stavljeni u drugi plan, i kako se taj momentum može iskoristiti da, kada pandemija prođe, zadržimo novonastale vidike. Kako omogućiti solidarnosti i otvorenosti prema drugima da žive i budu dominantnije u ovom svijetu.

POGLAVLJE 3: VJEŠTINE

ZAŠTO JE VAŽNO GOVORITI O VJEŠTINAMA?

Kada bismo opisali osobu koja posjeduje sve vještine potrebne kako bi kreirala, aktivno učestvovala i doprinosila razvoju demokratskog društva, lista bi bila prilično dugačka, i već na prvi pogled bi nam bilo jasno da je za razvoj ovih vještina potreban svakodnevni rad i cjeloživotno učenje. Neke od navedenih vještina su sposobnost učenja, kritičkog i analitičkog razmišljanja, sposobnost da saosjećamo sa drugim ljudima i razumijemo njihovo stanovište, prilagođavamo se novim situacijama, uspješno saradujemo, komuniciramo i rješavamo sukobe. Međutim, ma koliko god kompleksno i teško, bez ovih vještina život u demokratskom društvu i izgradnja kulture demokratije ne bi bila u potpunosti moguća.

- Autonomne vještine učenja
- Vještine analitičkog i kritičkog razmišljanja
- Vještine slušanja i opažanja
- Empatija
- Fleksibilnost i prilagodljivost
- Jezičke, komunikativne i višejezičke vještine
- Vještine za saradnju
- Vještine za rješavanje sukoba

Vještine

Podučavanje ovih vještina, međutim, zahtijeva nastavnike i druge profesionalce koji mogu biti model, i koji posjeduju kompetencije da druge podučavaju u tome. To nije uvijek slučaj, pa je rad sa nastavnicima/nastavnicama i pružanje profesionalne podrške prioritet. Dodatno, iako su ove vještine barem deklarativno dio gotovo svih kurikulumuma, u praksi je često nejasno kada ih je i kako najefikasnije podučavati i razvijati kod učenika i učenica. No, prilike za njihovo podučavanje nisu i ne moraju uvijek biti eksplicitno navedene. Njih možemo podučavati i vježbati u svakodnevnim prilikama kroz postavljanje pitanja, igranje uloga, debate i diskusije, istraživanja i projekata, timski rad, kroz iskustvo i refleksiju na iskustvo. Dakle, uvijek – na času, vannastavnim aktivnostima, u neformalnim situacijama i komunikacijama, u porodici, među vršnjacima, kroz angažman u zajednici i još mnogo toga.

Vještine autonomnog učenja

Vještine autonomnog učenja nam omogućavaju da organizujemo i procijenimo sopstveno učenje u skladu sa svojim potrebama, na samousmjeren i samoregulisan način, bez podsticanja od strane drugih. Ove vještine podrazumijevaju da smo svjesni sopstvenog neznanja, pa ne donosimo olako stavove, zatim da znamo kako ćemo doći do provjerenih i relevantnih informacija, i kako ćemo procijeniti informaciju. Istovremeno, vještine učenja zahtijevaju da poznamo različite strategije za učenje, načine na koje informacije možemo organizovati, porediti, analizirati i povezati sa svojim iskustvom. Na kraju, reflektujući na sam proces učenja, mi spoznajemo kako svoje učenje, način razmišljanja i rezonovanja možemo unaprijediti.

Vještine analitičkog i kritičkog razmišljanja

Vještine analitičkog i kritičkog razmišljanja omogućavaju nam da analiziramo, napravimo procjenu i donesemo zaključak ili mišljenje o nečemu na sistematičan i logičan način.

Ove vještine su međusobno povezane i kompleksne, te sadrže niz drugih vještina koje nam omogućavaju da sagledamo komponente određene pojave i njihov međuodnos (analiza), uvidimo uzročno–posljedične veze i faktore koji na to utiču, analiziramo uzroke i posljedice, sagledamo različite perspektive, i donosimo zaključke vođeni logičnim rezonovanjem. Ove vještine nam omogućavaju da svoj sud i stavove argumentujemo koristeći pouzdane podatke, dokazane činjenice, uz razumijevanje konteksta i drugih faktora koji na to utiču, uključujući i sopstvene predrasude.

Vještine slušanja i opažanja

Vještine slušanja i opažanja su vještine koje su potrebne da se razumije šta drugi ljudi govore i da se uči iz ponašanja drugih ljudi. Razumijevanje šta drugi ljudi govore zahtijeva aktivno slušanje – pomno praćenje ne samo onoga što se govori, nego i kako se to govori, praćenje logike izrečenih sudova i argumenata, te razumijevanje društvenog i kulturološkog konteksta u kojem se nešto govori.

Empatija

Empatija je skup vještina potrebnih da razumijemo druge ljude, povežemo se sa njihovim osjećanjima, mislima i uvjerenjima, i sagledamo svijet iz njihove perspektive.

Fleksibilnost i prilagodljivost

Fleksibilnost i prilagodljivost su vještine koje su potrebne da se sopstvene misli ili način mišljenja, osjećanja ili ponašanja na principijelan način prilagode na nove kontekste i situacije kako bismo na odgovarajući i efikasan način reagovali na nove izazove, zahtjeve ili prilike. Da bismo to mogli, trebamo biti spremni da se preispitujemo, budemo otvoreni za nove spoznaje i spremni da se mijenjamo u skladu sa novim saznanjima i argumentima. Otvorenost prema novom traži od nas da se prilagođavamo i da uspješno prevaziđemo stanja i emocije koje izazivaju nelagodu ili strah.

Jezičke, komunikativne i višejezičke vještine

Jezičke, komunikativne i višejezičke vještine su one vještine koje su potrebne da djelotvorno i primjereno komuniciramo sa drugim ljudima u različitim situacijama, kontekstima i kulturama; da iskažemo svoje misli, uvjerenja i potrebe, koristimo dobru argumentaciju u diskusijama i debatama, pregovaramo i slično, bez nametanja sopstvenih stavova ili ulaženja u konflikte. U ove vještine spadaju i sposobnosti da se prilagodimo različitim jezičkim i kulturološkim kontekstima, postavljamo pitanja za pojašnjavanje, parafraziranje i druge vještine potrebne kako bi se postiglo uzajamno razumijevanje, uključujući i medijaciju. Da se fokusiramo na moć argumenta, a ne na argument moći.

Vještine za saradnju

Vještine za saradnju su one vještine koje su potrebne za uspješno učešće sa drugima u zajedničkim aktivnostima, zadacima i poslovima. Kako bismo uspješno saradivali sa drugim ljudima trebamo biti sposobni da iskažemo svoje i saslušamo drugačija mišljenja, donosimo i prihvatamo pravila grupnog rada i dinamike, budemo spremni da pomažemo drugima, pravimo kompromise i radimo za dobrobit cijele grupe.

Vještine za rješavanje sukoba

Vještine za rješavanje sukoba su one vještine koje su potrebne kako bismo efikasno spriječili ili se bavili upravljanjem i rješavanjem sukoba na miran način. One nam omogućavaju da stvorimo okruženje u kojem se svi osjećaju sigurnim da iskažu svoje ideje i misli, da stalno unapređujemo uzajamno razumijevanje i povjerenje, i izlazimo iz neslaganja bliži i bolje povezani. Da bismo to uspjeli, potrebno nam je da umijemo saslušati i razumjeti različite poglede na sukob, analizirati uzroke i kontekst u kojem je sukob nastao, te pronaći zajedničku polazišnu tačku i opcije kako bismo sukob razriješili na zadovoljstvo svih učesnika. Trebamo naglasiti da su različita mišljenja uredu, da više ljudi više i zna, te da se dobre ideje stvaraju na bazi različitih iskustava, mišljenja, ideja. Nije nužno da se uvijek u svemu složimo, već da se ne svađamo, da se poštujemo i slušamo različita mišljenja, i da ih kritički analiziramo.

ZAŠTO JE OVO BAŠ SADA VAŽNO?

Prelazak sa direktnog podučavanja na podučavanje i učenje na daljinu, bilo kroz korišćenje *web* alata, TV-a ili prostog slanja zadataka putem email-a ili Vibera, značajno utiče na pripremanje i način struktuiranja ovog procesa. Kada je riječ o sticanju vještina, možda još i više. Vještine se stiču kroz modelovanje, pokušaje i greške, refleksiju, vježbanje i stalnu podršku. *Online* komunikacija može dovesti upravo do suprotnih efekata, naprosto zato što mediji kojima komuniciramo ne omogućavaju pravovremeno reagovanje kroz dijaloge, diskusije i slično. Međutim, ove vještine su učenicima/učenicama potrebne više nego ikad, kako bi se snašli u moru dostupnih informacija, medijskih objava, kako bi mogli napraviti kritički osvrt na njih, ali i kako bi razumjeli druge kontekste, ljude, njihova emocionalna stanja, i efikasno komunicirali sa ukućanima i putem *web* platformi.

U prilog ovom mišljenju ide i zapažanje da su nastavnici i nastavnice koji su već prije ulagali značajne napore na razvijanje ovih vještina kod učenika/učenica mnogo lakše organizovali proces učenja na daljinu. Učenici i učenice koji su autonomni i sposobni pronaći, odabrati i analizirati informaciju mnogo brže i efikasnije će koristiti dostupne *web* alate i internet. Učenje će se odvijati sa manje potrebe za stalnom podrškom nastavnika ili roditelja, ali će i razumijevanje učenika/učenica o tome šta se oko njih događa biti više utemeljeno na naučnim činjenicama i pouzdanim izvorima.

Online komunikacija ima svoje zakonitosti koju svi učenici/učenice ne poznaju ili nisu vješti, pa lakše može doći do nerazumijevanja i sukoba. Nastavnici/nastavnice o tome trebaju voditi računa, i pomoći učenicima/učenicama da uspostave određena pravila komunikacije, jasno se izražavaju, i postavljaju dobra pitanja. De se ne uključuju svi odjednom već da se uspostavi pravilo kako se može javiti za diskusiju, da se prave pauze jer online nastava nije ista kao u razredu, ali i da se objasni da je ovo formalna nastava kojoj tako treba i pristupiti (da ne leže u krevetu i slično)

IDEJE ZA AKTIVNOSTI

U nastavku ćemo vam dati upute ili ideje za aktivnosti koje potiču razvoj navedenih vještina. Vjerovatno ćete u mnogim aktivnostima otkriti da je ove vještine često nemoguće odvojiti, i da jedna drugu podržavaju i osnažuju.

Mogu učiti sam/a - Umjesto pukog slanja predavanja ili lekcija koje treba pročitati, važno je učenike/učenice upućivati na strategije za samostalno učenje. Ako učenici/učenice ne posjeduju te vještine, treba ići postupno i u manjim koracima:

- Pomozite učenicima/učenicama da naprave svoj dnevni i sedmični plan rada. U ovoj situaciji uspostaviti kakve-takve rutine je neophodno, jer one učenicima/učenicama daju osjećaj sigurnosti. Dnevni plan mogu napraviti svi ukućani, ukrasiti ga, ilustrovati i postaviti ga na vidno mjesto u kući. Mnogi roditelji odlaze da rade, ili rade od kuće, pa je svima potrebno da odrede vrijeme za samostalni rad, obroke, zajedničke aktivnosti. Podstaknite učenike/učenice da pokušaju da se drže tog plana, ali ne po svaku cijenu, uzimajući u obzir emocionalna stanja, te potrebe učenika/učenica i odraslih; i obavezno im naglasite da trebaju imati slobodno vrijeme, da je u redu provesti neko vrijeme sam, radeći šta žele ili ništa.
- Neka sedmica otpočne sa jasnim očekivanjima i planom za cijelu sedmicu koju šalje nastavnik/nastavnica, kako bi učenici/učenice (i roditelji) imali osjećaj kontrole i izvjesnosti, te mogli rasporediti svoje vrijeme. Plan treba sadržavati ishode učenja predstavljene učeničkim jezikom: *ove sedmice cilj nam je da savladamo, izradimo...* Ciljevi se mogu iskazati i drugačije – *na kraju ove sedmice ćeš moći... biti u stanju ... bolje razumjeti...* Raspored rada treba sadržavati i rokove za različite faze, kako bi učenici/učenice naučili da samostalno prate dinamiku rada;
- Veoma je važno da učenik/učenica - osim plana aktivnosti - postavi sopstvene ciljeve i da, na kraju sedmice, procijeni svoja postignuća, ili ono na čemu treba još raditi;
- Ponuđene strategije trebaju podsticati učenike/učenice na istraživanja, preispitivanje, poređenje, postavljanje pitanja i slično, kako bi sticanje znanja bilo u funkciji koja za

učenike/učenice imaju smisla. Pitajte ih šta njih zanima, šta bi oni htjeli da nauče, istražuju. Možda da zajedno sa prijateljima, ako za to postoje online mogućnosti, istražuju neke stvari, probleme, događaje...

Vjerujem da možeš biti najbolja verzija sebe - U situacijama ograničene komunikacije, ali i brige za mentalno zdravlje učenika/učenica skloni smo pasti u zamku pojednostavljivanja i davanja učenicima/učenicama prostih zadataka koje lako mogu izvršiti. Greška! Iako je neophodno voditi računa o individualnim mogućnostima, potrebama i interesovanjima učenika/učenica, održite visoka očekivanja i dajte im osjećaj da vjerujete u njihove sposobnosti. Ostavite prostor za rast i napredovanje učenika/učenica. Takvi zadaci se ne moraju najdirektnije oslanjati na sadržaje, nego više na interesovanja koja učenici/učenice iskazuju za određene teme ili dijelove lekcija. Podstaknite djecu da rade na sopstvenim projektima: prate rast neke biljke tokom vremena i to bilježe; prave jednu fotografiju svakoga dana sa istog mjesta kako bi pratili proces promjena; vode svoj slikovni ili pisani dnevnik, ili blog; prave svoj kuvar jela koja su sami napravili; vode statistiku i prave složenije statističke proračune vezane za broj zaraženih korona virusom... To će ih ohrabriti na samostalno učenje bez straha od greške.

Koristim pouzdane izvore - Za mnogobrojne zadatke ćemo od učenika/učenica tražiti da istraže informacije na internetu. Svaki put tražite od njih da: provjere izvor; kompetentnost ili pozadinu autora; uporede više izvora; navedu statističke pokazatelje, činjenice, citate...

Koristim argumente - Zadajte zadatke/tvrdnje koji zahtijevaju zauzimanje i iskazivanje stava i njegovu argumentaciju i/ili logičko rezonovanje: *šta je tvoje stanovište; na osnovu čega si to zaključio/la; objasni proces izvođenja zaključka...* Tvrdnje mogu biti: *ponašanje ljudi tokom pandemije će pozitivno uticati na prirodno okruženje ili kakav uticaj ima pandemija na zaštitu okoline, da li to ima neke veze sa klimatskim promjenama, sa ljudskim pravima i slično.*

Mislim na višem nivou - Podstaknite i dajte zadatke koji će od učenika/učenica tražiti da tragaju za odgovorima, ali i postavljaju pitanja višeg reda: *zašto misliš...; kako će... uticati na...; sa čim je...povezano; ...koje su sličnosti i razlike...; gdje možemo pronaći sličan primjer...; šta je uzrok...posljedica...; šta bi bilo kad bi...*

Sarađujem sa drugima - Podstaknite djecu da pitanja postavljaju jedni drugima, ili da zajednički pronalaze rješenja na postavljene probleme. Iako je komunikacija otežana, uzajamna saradnja među učenicima/učenicama je neophodna kako bi osjetili da su i dalje dio svoje vršnjačke grupe. Podstaknite ih da razmišljaju koga bi još mogli nešto pitati, ne samo nastavnike/nastavnice. Neka učenici razmisle sa kim bi željeli razgovarati, o čemu te kako bi mogli doći u kontakt sa tom osobom. Neka pokušaju da razmišljaju

van uobičajenih okvira.

Koristim činjenice - Pomozite učenicima/učenicama da razlikuju činjenice od mišljenja – pošaljite im tekst ili članak sa zadatkom da u njemu pronađu iskaze koji odražavaju nečije mišljenje, i one koji su utemeljeni na činjenicama. Nakon toga mogu istraživati izvještaje medija i izdvajati primjere mišljenja i činjenica. Neka sami napišu članak za medije i šalju jedni drugima radi analize i provjere.

Online nastava u drugim zemljama - Zatražite od učenika i učenica da istraže kako uče učenici i učenice u drugim zemljama. Neka svako odabere zemlju koja ga/ju zanima, istraži šta se u njoj dešava i snađe se koristeći *Google translate*. Mogu na osnovu podataka pokušati zaključiti kako sada žive učenici/učenice u toj zemlji. Ako ste u mogućnosti, uspostavite kontakt sa nastavnicima/nastavnicama iz neke druge zemlje i pošaljite im pismo podrške ili razmijenite neke informacije. Više nego ikada do sada, učenici/učenice trebaju uvidjeti da smo svi stanovnici zajedničke planete Zemlje.

Različite perspektive - Zatražite od učenika/učenica da neki problem ili trenutnu situaciju ispituju sa stanovišta ljudi različitih uzrasta, zanimanja, polova, mjesta i načina stanovanja. Mogu napraviti *online* intervju sa nekom bakom, nekim ko radi u prodavnici, sa nastavnikom. Intervju mogu urediti i objaviti, ili pak mogu napisati priču u prvom licu o tome kako se osoba osjeća, o čemu razmišlja, šta je brine, šta voli da radi i slično.

Istraživanje - Zatražite od učenika/učenica da naprave anketu kako bi saznali više o, naprimjer, tome kako žive njihovi vršnjaci, starija i mlađa djeca u njihovom gradu ili širom zemlje. Elektronski upitnik mogu napraviti nakon što pažljivo izrade pitanja i testiraju ih u svom razredu, a onda zamole nastavnike ili roditelje da ga postave na društvene mreže ili pošalju mail-om na razne adrese. Stariji/e učenici/učenice mogu naučiti kako se postavlja hipoteza i formulišu istraživačka pitanja.

Komuniciramo - Izradite sa učenicima/učenicama svoj sistem za komunikaciju simbolima – neka predlože različite nove simbole ili emotikone, pa čak i riječi koje će samo za njih imati određeno značenje. Šaljite jedni drugima zabavne i lijepe poruke koristeći riječi i dogovorene simbole.

Pravila - Napravite zajednička pravila za *online* komunikaciju – riječi koje koristimo, kako se jedni drugima obraćamo, kada, kako i koliko pišemo. Možete razgovarati i o posljedicama kršenja tih pravila – *kako to utiče na druge, zašto ; šta možemo uraditi?* Ova komunikacija može uključivati i zabavne aktivnosti – naprimjer, možemo se tematski obući ili maskirati za vrijeme *online* sastanka jednom sedmično.

Naše emocije - Razgovarajte sa učenicima/učenicama o emocijama – mogu se izraziti bojom: *koje je boje njihova sadašnja emocija, gdje je osjećaju na tijelu, koji su njihovi načini da se sa njima nose; šta bi savjetovali jedni drugima u nekim situacijama kada im je teško. Mogu nacrtati oblik tijela i sa bojama označiti gdje osjete koju boju/emociju pa o tome možete razgovarati.* Odredite dan za lijepe poruke – neka izvuku para kojem će ih slati te sedmice.

POGLAVLJE 4: ZNANJE I KRITIČKO RAZUMIJEVANJE

ZAŠTO JE VAŽNO GOVORITI O ZNANJU I KRITIČKOM RAZUMIJEVANJU?

Pojam znanje, uvriježen u našem svakodnevnom govoru, može se različito definisati i razumjeti. Najčešće, ono se razumije kao posjedovanje određenih informacija i činjenica, ponekad se misli i na praktična a ne samo teorijska znanja, ili je sublimacija ovo dvoje i znači poznavanje i razumijevanje podataka, informacija, opisa, pojmova i drugog, stečenog kroz učenje i iskustvo. Kako bismo jasnije definisali ovaj pojam, pored znanja govorimo i o kritičkom razumijevanju, koje onda podrazumijeva kritički odnos prema podacima koje primamo i usvajamo, promišljanje i procjenjivanje.

- Znanje i kritičko razumijevanje sebe
- Znanje i kritičko razumijevanje jezika i komunikacije
- Znanje i kritičko razumijevanje svijeta: politike, prava, ljudskih prava, kulture, kultura, religije, istorije, medija, ekonomija, okoliša, održivosti

Znanje i kritičko razumijevanje

Znanje i kritičko razumijevanje sebe

Ova kompetencija obuhvata znanje i kritičko razumijevanje sopstvenih misli, uvjerenja, osjećanja i motivacija, te sopstvene kulturne pripadnosti i pogleda na svijet.

Da bismo bili aktivni sudionik i kreator kulture demokratije, potrebno je da dobro poznamo i razumijemo sve ono što oblikuje naše identitete, i načine na koji se oblikuju. Tu spada, između ostalog, pripadnost određenoj kulturi, iskustvo, naslijeđena ili stečena uvjerenja i pretpostavke, naša znanja, ali i ograničenja.

Znanje i kritičko razumijevanje jezika i komunikacije

Ova kompetencija obuhvata znanje i kritičko razumijevanje društveno pogodnih verbalnih i neverbalnih komunikativnih konvencija koje su usvojene u jeziku, odnosno jezicima kojima se govori, efekata koje različiti stilovi komunikacije mogu imati na druge ljude, kao i načina na koji svaki jezik na jedinstven način izražava značenja zajednička kulturi.

To podrazumijeva otvorenost za različite konvencije u komunikaciji i razloge za to, razumijevanje da one postoje u datoj kulturi kao specifičan način razmjene informacija, ali i da mogu izazvati konflikte uslijed nerazumijevanja, i da je jezik moćno sredstvo koji utiče na to kako oblikujemo svoje misli.

Poznavanje i kritičko razumijevanje svijeta (uključujući i politika, prava, ljudskih prava i sloboda, kultura, religija, istorije, medija, ekonomije, životne sredine i održivosti)

Ova kompetencija obuhvata veliki i složen skup znanja i kritičkog razumijevanja u različitim oblastima uključujući politiku, pravo, ljudska prava i slobode, kulture, religije, istoriju, medije,

ekonomiju, okolinu i održivost.

Poznavanje politike i prava uključuje mnogobrojne koncepte poput demokratije, slobode, pravde, jednakosti i slično, te načina na koji demokratski procesi i institucije funkcionišu. Tu su i uloga građana i civilnog društva, ali i aktuelna kretanja i odnosi u svijetu, odnosi moći i prepreke na putu izgradnje demokratskog društva.

Kada je riječ o ljudskim pravima i slobodama, potrebno je razumjeti način na koji ona funkcionišu unutar društava i država, koje su obaveze zemalja potpisnica, šta sve spada u ljudska prava, kako se ona čuvaju i krše, kakav je zadatak države i svih nas, gdje su granice naših prava, te razumijevanje da ljudska prava pripadaju ljudima jer su ljudi, da svima pripadaju bez obzira na razlike među nama (bez diskriminacije), ali da neka prava pripadaju samo nekim pojedincima (recimo prava djece, prava osoba sa invaliditetom, prava pripadnika nacionalnih manjina) da bi se tim putem ostvarila njihova jednakost.

Poznavanje kultura uključuje razumijevanje načina na koje one utiču na naše ponašanje, oblikuju naša uvjerenja i vrijednosti. Izučavanje ove oblasti treba nas podučiti i tome da je svaka osoba jedinstvena i posebna, i da je pripadnost određenoj kulturi ne definiše u potpunosti, ali da je učenje o drugim kulturama važan preduslov za jačanje uzajamnog razumijevanja. Slična je situacija sa poznavanjem i kritičkim razumijevanjem različitih religija, vjerskih tradicija, simbola, rituala, tekstova i dokumenata, te jezika.

Proučavanje istorije treba nam pomoći da razumijemo različite faktore i događaje koji su oblikovali današnji svijet, ali uz pristup različitim izvorima informacija, različitim perspektivama i uz svijest o postojanju drugačijih tumačenja istorijskih događaja.

Posebno važnu ulogu u današnjem svijetu imaju mediji pa je neophodno steći što više znanja i kritičkog razumijevanja o načinima funkcionisanja različitih medija, efekata koje imaju na nas i društvo, te manipulaciji i zloupotrebi medija, kao i važnost javnih, nezavisnih medija.

Ekonomija je pokretač društva i za funkcionisanje demokratije potrebno je poznavati kako ona funkcioniše, koje su njene ključne zakonitosti, kako djeluje globalna ekonomija, te koji su njeni uticaji na životnu sredinu danas i u budućnosti. Koji su uticaji na razlike među ljudima.

ZAŠTO JE OVO BAŠ SADA VAŽNO?

Svaka situacija je prilika za učenje, a pojava pandemije je prilika da pomognemo učenicima/učenicama da razumiju na koji način je cijeli svijet povezan i organizovan, i zašto je važno dobro poznavati i kritički razmišljati o različitim aspektima i načinima funkcionisanja svijeta. To je posebno važno kako bismo učenicima dali alate, ali i osjećaj da se svijet mijenjao, te da i njihove generacije imaju priliku da svijet učine boljim mjestom.

Da bismo kritički promišljali, propitivali, analizirali i rješavali probleme, moramo imati znanje. Tranzicija na moderne pristupe učenju ponekad je pogrešno tumačena dajući naglasak na sticanje vještina, bez potrebe da se dublje ulazi u izučavanje činjenica. Iako ne možemo usvojiti sva znanja ovog svijeta, prvi korak ka dobijanju odgovora na određena pitanja je sticanje i kritičko razumijevanje podataka, činjenica i informacija. U vrijeme globalne pandemije, vidljivo je koliko su dobro utemeljene naučne spoznaje bitne, ali je, takođe, vidljivo na koji način se njima manipuliše ili se koriste za specifične političke i ekonomske interese. Spremnost na učenje i traganje za pouzdanim informacijama, uz razumijevanje načina na koji funkcionišu mediji, društva i ekonomije, sve više dobija na značaju.

IDEJE ZA AKTIVNOSTI

Kao što smo već napomenuli, kvalitetno podučavanje podrazumijeva gotovo paralelan proces sticanja znanja, razvoja vještina, usvajanje vrijednosti i stavova. No, evo nekoliko ideja za aktivnosti koje su fokusirane na sticanje znanja i kritičkog razumijevanja.

Pitanja za razmišljanje - Učenje se ne događa kao proizvod čitanja lekcija i tekstova koje nastavnik zada kao obavezu. Učenje je proces koji prirodno nastaje kao potreba da se dobije odgovor na neko pitanje, odnosno da se riješi određeni problem. Stoga je za sticanje znanja neophodno da pomognemo učenicima/učenicama da definišu problem za koji žele pronaći rješenje. Na primjer, problem može glasiti: *U nekim zemljama učenicima i učenicama je potpuno zabranjeno da izlaze iz kuće. Oni su odlučili da tebe uzmu za advokata kako bi ovu odredbu poništili. Šta bi bili argumenti? Kome bi se obratio/la? Ima li za to uporišta u nekim međunarodnim dokumentima? Kako bi riješio/la problem?*

Ovo od učenika/učenica zahtijeva da prouče npr. Deklaraciju o pravima djeteta, različite relevantne institucije koje se bave zaštitom dječijih prava, ali i da donose logične zaključke.

Šta rade međunarodne organizacije - Ovo je pravo vrijeme da učenici/učenice nauče o tome kako funkcionišu organizacije na globalnom nivou, šta im je funkcija i uloga. Možete početi od istraživanja Svjetske zdravstvene organizacije (WHO), Ujedinjenih nacija (UN), Savjeta Evrope, možda i Evropske unije. Zatražite od učenika/učenica da pronađu ko može proglasiti pandemiju i šta to onda znači. Kako to utiče na zemlje u svijetu? Ko može pomoći oko ekonomskih posljedica pandemije? Zašto su nam potrebne organizacije na svjetskom nivou?

Ja u kriznom štabu – Podstaknite učenike/učenice da zamisle da su član kriznog štaba za borbu protiv pandemije – ko ih je postavio na tu funkciju, koje su njihove oblasti, kome odgovaraju? Neka naprave plan aktivnosti kriznog štaba njihovo naselje. Koga bi u njega uključili i zašto? Kako bi osigurali interese različitih ljudi (žena, mlađih, starijih...)? Koje bi akcije preduzeli? Šta je potrebno da se te akcije izvedu? Kako bi osigurali sve potrebno? Kako bi odlučili o izvedbi plana?

O ustavu - Nedavno se moglo čuti da je zabrana kretanja građana protivustavna odluka – šta to znači? Istražite članove Ustava i dajte svoje pravno obrazloženje.

Pravo i pravda - Pošaljite učenicima/učenicama fotografiju kipa pravde (*Lady Justice* – lat. *Justitia*) i zatražite da je dobro pogledaju. Šta ima na sebi, koje predmete drži? Kako se oni mogu povezati sa pojmom pravde? Razgovarajte o povezu na očima, o maču i vagi – šta oni predstavljaju i zašto? Kojim bi oni simbolima označili pravdu? Napravite svoj simbol za pravdu.

- Zašto je kip pravde žena? Svako može napisati esej šta o tome misli.
- Da li su po vama pravo i pravda sinonimi? Uporedite ta dva pojma, i u dva preklapljenog kruga (Vennov dijagram) upišite po čemu su ova dva pojma slična, a po čemu se razlikuju. Pronađite primjer iz života kada je nešto urađeno pravično (prema pravu/zakonu), a možda nije bilo pravedno. Šta bi bilo pravedno?
- Kako se donose zakoni? Formulirajte nekoliko zakonskih odredbi koje biste dali na usvajanje nakon završetka pandemije, a imajući u vidu proživljena iskustva. Istražite kako se zakoni donose i pišu. Pronađite jednu zakonsku odredbu koja vam je zanimljiva i objasnite zašto. Razmišljajte šta bi u zakonu trebalo promijeniti i zašto.

Šta ako - Umjesto podučavanja o sistemima i uređenjima zatražite od učenika/učenica da odaberu neku od institucija i napišu šta bi se sve dogodilo da te institucije nema. Koje bi sve posljedice bile?

Imagine – Zamolite ih da prevedu pjesmu Johna Lennona „Imagine“ – neka napišu prevod na lijevoj strani sveske ili papira, povuku uspravnu crtu, a sa desne napišu šta oni misle o svakom pojedinom stihu, na koja razmišljanja ih navodi? Da li se slažu ili ne sa Lenonom? Objasniti svoje stavove.

Šta sa ekonomijom – Podstaknite učenike/učenice da istraže moguće ekonomske posljedice pandemije na jednu granu privrede – npr. turizam ili avionski prevoz, poljoprivredu ili transport. Povežite sve druge grane privrede koje se oslanjaju na ovu. A onda one koje se oslanjaju na te grane. Istražite dokle sežu posljedice i

uticaji? Kako bi ta grana mogla biti prilagođena novonastalim potrebama?

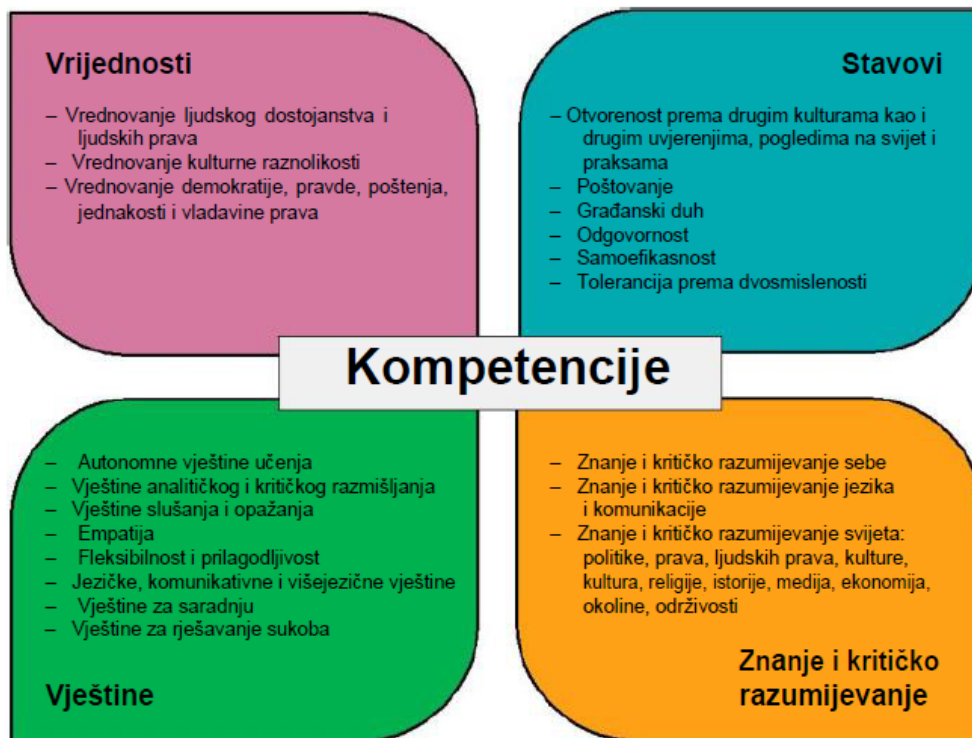
Pandemije kroz istoriju - Podstaknite učenike/učenice da istraže poznate pandemije u istoriji čovječanstva. Neka odaberu jednu i prikažu ključne podatke – rasprostranjenost na geografskoj karti, broj oboljelih, uticaj na društvo te naučna otkrića koja su doprinijela da se ona zaustavi.

Ko to mijenja svijet? - Podstaknite učenike/učenice da delegiraju osobe za koje smatraju da su promijenile svijet na bolje, i učinile da se pojedina ljudska prava poštuju. Cilj je da napravite vaših razrednih top 50 ličnosti! Izradite komisiju i postavite kriterijume za odabir. Neka svako napravi profil jedne ili dvije osobe, te pojasni zašto baš ona/on treba da se nađe na listi. Vodite računa o rodnoj ravnopravnosti te osigurajte na listi ravnopravno budu zastupljeni i muškarci i žene.

O vjerskim praznicima - Tokom pandemije na svijetu će biti obilježeno više vjerskih praznika. Pronađi koji su to praznici i napiši nešto o svakom od njih. Pojasni naziv, poruku praznika, običaje i slično. Izradi pregled vjerskih praznika u doba pandemije, ne zadržavajući se samo na dominantnim religijama u zemlji i okruženju u kojem živiš.

Ovaj priručnik je nastao u vrijeme koje nije nalik niti jednom vremenu koje poznajemo mi ili naša djeca, u vrijeme kada su se ulice i školske zgrade ispraznile, život ispunio nepoznanicama i strahom, a pogled usmjerio na televizijske ekrane i društvene mreže. Istovremeno, ovo je vrijeme u kojem, više nego do sada, velki broj ljudi preispituje svoje stavove, svoje vrijednosti, kao i svoja znanja i vještine.

Upravo o tome i govori ovaj priručnik – o onim ljudskim stavovima i vrijednostima koji su nam potrebni kako bismo uspjeli održati ovaj svijet mjestom kojem svi ravnopravno pripadamo, u kojem smo poštovani i zaštićeni, i u kojem se povezujemo u snažne zajednice spremne da se nose sa izazovima.

Ova publikacija izrađena je uz finansijsku podršku Evropske unije i Savjeta Evrope. Stavovi izraženi u njoj ne mogu se ni u kom slučaju tumačiti tako da odražavaju zvanični stav Evropske unije ili Savjeta Evrope.

Savjet Evrope je glavna organizacija za zaštitu ljudskih prava na kontinentu. Obuhvata 47 država članica, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Savjeta Evrope su potpisale Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum koji ima za cilj da zaštiti prava čovjeka, demokratiju i pravnu državu. Evropski sud za ljudska prava kontroliše implementaciju Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Zemlje članice Evropske unije odlučile su da udruže svoja znanja, resurse i sudbine. Zajedno su izgradile zonu stabilnosti, demokratije i održivog razvoja, zadržavajući kulturnu raznolikost, toleranciju i individualne slobode. Evropska unija poklanja posebnu pažnju razmjeni postignuća i vrijednosti sa zemljama i narodima izvan svojih granica.

www.europa.eu